

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.153

O. M. Гаргат-Українчук, ст. викладач

Навчально-консультаційний центр
Одеської національної юридичної академії у м. Івано-Франківську,
вул. Максимовича, 17, Івано-Франківськ, 76007, Україна

ПРЕЗУМПЦІЯ ІСТИННОСТІ ВИРОКУ СУДУ, ЩО НАБРАВ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Стаття присвячена дослідженню змісту презумпції істинності вироку суду, що набрав законної сили. Автор розглядає співвідношення вказаної презумпції та преюдиційної сили вироків суду. Пропонуються шляхи подолання колізії між принципом оцінки доказів за внутрішнім переконанням і презумпцією істинності вироків, що набрали законної сили.

Ключові слова: презумпція, істинність вироку, преюдиційна сила вироку.

Правова презумпція є однією з важливих категорій кримінально-процесуального права, використання якої визначається потребами юридичної практики. Під правовою презумпцією потрібно розуміти закріплене нормами закону правило, яке припускає наявність або відсутність фактів до наведення доказів протилежного (спростовна презумпція), а також правило, яке забороняє їх спростування (неспростовна презумпція).

Однією з правових презумпцій, яка широко використовується у кримінально-процесуальній діяльності, є презумпція істинності вироку суду, що набрав законної сили. Поняття та зміст вказаної презумпції досліджувалися у працях В. К. Бабаєва, В. І. Камінської, О. О. Кримова, І. Л. Петрухіна, О. М. Сичової, М. С. Строгови-ча та інших вчених. Незважаючи на значну кількість напрацювань, у теорії кримінального процесу залишаються дискусійними питання щодо визначення поняття “презумпція істинності вироку суду, що набрав законної сили” та співвідношення цієї презумпції із принципом внутрішнього переконання слідчого та суду. Виходячи з цього, метою статті є наведення та обґрутування на підставі висловлених у юридичній літературі позицій поняття презумпції істинності вироку та визначення шляхів подолання колізій між вказаною презумпцією та принципом внутрішнього переконання слідчого і суду.

Презумпція істинності вироку суду, що набрав законної сили, випливає зі змісту загально-правової презумпції істинності нормативних актів. Як вказує О. О. Кримов, “две внутрішні обставини визначають істинність нормативного акту: 1) він повинен правильно відображати стан суспільних відносин, які є предметом правового регулювання, тобто чітко представляти необхідність і можливість їх юридичної регламентації; 2) нормативний акт повинен давати правильну юридичну оцінку суспільним відносинам” [1, 106]. Таким чином, під істинністю нормативного акту потрібно розуміти правильне відображення ним реальних умов, відносин, що вимагають правової дії, та правильну їх юридичну оцінку. Така оцінка може зна-

ходити свій вираз у певних правових розпорядженнях, санкціях юридичних норм, рекомендаціях тощо, а її правильність визначається ефективністю правового регулювання. Analogічні вимоги, що забезпечують істинність, пред'являються і до вироку суду як до правозастосовчого акту — він повинен як повно відображати фактичні обставини справи, так і містити правильну юридичну кваліфікацію злочину.

Зміст презумпції істинності вироку у кримінально-процесуальній діяльності полягає в тому, що вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ та організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України (ст. 403 КПК України). Тобто презумпція істинності вироку являє собою визнане на рівні закону положення про те, що вирок, який вступив у законну силу, відображає об'єктивну істину та є обов'язковим для всіх суб'єктів, чиї права, обов'язки і законні інтереси він зачіпає.

Кримінально-процесуальний закон пред'являє до вироку суверіні вимоги: відповідно до норми ч. 1 ст. 323 КПК України, вирок суду повинен бути законним та обґрунтованим. Відповідати цим вимогам вирок може лише у тих випадках, коли він постановлений з дотриманням вимог кримінально-процесуального закону і заснований на правильному застосуванні норм кримінального закону. Виходячи з подібної вимоги, навряд чи можна говорити про те, що істинність вироку є лише припущенням, заснованим на вірогідності. Істинність вироку спирається на процес здійснення кримінально-процесуального доказування, на докази, досліджені судом у ході судового розгляду кримінальної справи, а тому висновок про істинність вироку, що набрав законної сили, спирається на доведеність, а не на вірогідність.

На думку О. М. Сичнової, “визнання вироку істинним, а не припущення про його істинність, складає юридичну суть презумпції істинності вироку... Вірогідний характер істинності вироку відіграє істотне значення для осмислення і конструювання кримінально-процесуальної технології” [2, 11]. Виходячи із такого тлумачення презумпції істинності вироку, вітчизняним законодавцем побудована система кримінального процесу, яка включає в себе як обов'язкові, так і факультативні (виняткові) стадії.

Наявність у системі кримінального процесу факультативних (виняткових) стадій, направлених на перевірку рішень судів, дозволяє спростовувати презумпцію істинності вироку суду, що набрав законної сили, але не применшує значення останньої. Це пов'язано з тим, що властивість абсолютної істинності вирок втрачає тільки будучи скасованим у законному порядку, а тому правозастосувачі (органі, що виконують покарання, підприємства, установи, організації) повинні сприймати вирок, що вступив у законну силу, як однозначно істинний. Таким чином, презумпція істинності вироку, що набрав законної сили, є спростовною презумпцією, але незважаючи на це вона володіє високим ступенем вірогідності. Як вказує В. І. Камінська, вирок, що набрав законної сили, є незаперечною істиною в тій його частині, яка констатує наявність або відсутність факту злочину і винуватості або невинуватості в ньому обвинуваченого [3, 121].

Застосування презумпції істинності вироку приводить до виникнення та існування преюдицій, тобто обов'язковості рішення одного суду при розгляді справи іншим судом. Так, В. К. Бабаєв, розглядаючи питання про співвідношення правових презумпцій і преюдицій, обґруntовує висновок про те, що “преюдиції є проявом презумпції істинності судового вироку (рішення), що вступив у законну силу” [4, 6]. Преюдиційна сила фактів, встановлених вироком суду, впливає на межі доказування в інших справах, де ці факти фігурують як вже доведені. Законом встановлені обов'язок для судів, що розглядають цивільні справи, приймати факти, встановлені у кримінальній справі, та обов'язковість висновків суду, встановлених у цивільній справі, для суду кримінального, але тільки з тих питань, які відносяться до компетенції суду у момент розгляду тієї або іншої справи.

Закрілення преюдиційної сили вироків суду, що набрали законної сили, потягло за собою постановку питання про можливість виникнення колізії між принципом законної сили вироку (рішення, постанови, ухвали) і внутрішнім переконанням слідчих і суддів, спрямованим на виправлення слідчої або судової помилки, допущеної у кримінальній справі, і досягнення істини. На думку І. Л. Петрухіна, до випадків виникнення таких колізій можна віднести наступні: 1) колізія між обов'язковістю судового рішення, що вступило в законну силу, у цивільній справі і внутрішнім переконанням суду, що розглядає кримінальну справу, з питання про те, чи мала місце подія або дія; 2) колізія між вироком суду, в якому показання свідка, потерпілого або висновок експерта знахтувані як завідомо неправдиві (з одночасним порушенням кримінальної справи щодо свідка, потерпілого, експерта), і внутрішнім переконанням іншого суду, який при розгляді справи про дачу неправдивих показань (складання завідомо неправдивого висновку) приходить до висновку, що показання або висновок були по суті правильні; 3) конфлікт між внутрішнім переконанням суду, що розглядає нововиявлені обставини, і вироком в основній кримінальній справі; 4) ситуація, за якої внутрішнє переконання суддів, що розглядають виділену кримінальну справу, приходить у суперечність з внутрішнім переконанням суду, вираженим у вироку в основній справі [5, 65].

У юридичній літературі відсутня однозначність поглядів щодо вирішення суперечності між внутрішнім переконанням суду, що розглядає кримінальну справу, та презумпцією істинності судового рішення (вироку, ухвали, постанови), поставленого в іншій справі. Як вважає В. І. Камінська, при виникненні колізії між презумпцією істинності вироку, що вступив у законну силу, і принципом оцінки доказів за внутрішнім переконанням суду діє саме презумпція істинності вироку, поки останній не буде скасований у встановленому законом порядку [3, 124]. М. С. Строгович відзначає, що дана суперечність повинна бути вирішена на користь принципу оцінки доказів за внутрішнім суддівським переконанням [6, 214]. Пропонуючи шляхи вирішення цієї проблеми, необхідно відзначити, що співвідношення між принципом оцінки доказів за внутрішнім переконанням і презумпцією істинності вироку, що набрав законної сили, повинно визначатися відповідно до правила про те, що особа не може двічі притягатися до кримінальної відповідальності і бути засудженою за вчинення одного і того ж злочину.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно відзначити, що істинність вироку є відповідністю реальній дійсності тверджень суду, закріплених у вироку, про встановлювані у ході кримінального судочинства юридично значущі обставини кримінальної справи. Презумпція істинності вироку є спростовною презумпцією, яка закріплена нормами кримінально-процесуального закону та передбачає, що вирок суду, який набрав законної сили, є обов'язковим для виконання всіма державними і громадськими підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами і підлягає виконанню на всій території України.

Як вбачається, викладені в статті положення щодо поняття та змісту презумпції істинності вироку повинні знайти свій подальший розвиток за такими напрямками: 1) розробка теоретичної моделі презумпції істинності вироку суду, що набрав законної сили; 2) розробка проекту норм кримінально-процесуального закону, яка б визначала основні положення змісту презумпції істинності вироку суду, що набрав законної сили.

Література

1. Крымов А. А. Правовые презумпции в уголовном процессе: Дис. ... к. ю. н.: 12.00.09 / Московский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации. — М., 1999. — 215 с.
2. Сычева О. Н. Презумпция истинности приговора в современном уголовном процессе: Авто-реферат дис. ... к. ю. н.: 12.00.09 / Нижегородская академия МВД России. — Нижний Новгород, 2007. — 31 с.

3. Каминская В. И. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе / АН СССР; Институт права / Н. Н. Полянский (отв. ред.). — М.: Издательство АН СССР, 1948. — 132 с.
4. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве: Автограферат дис. ... к. ю. н.: 710 / Министерство высшего и среднего специального образования РСФСР. Свердловский юридический институт. — Свердловск, 1969. — 24 с.
5. Петрухин И. Л. Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Советское государство и право. — 1964. — № 3. — С. 63—71.
6. Строгович М. С. Учение о материальной истине в уголовном процессе. — М. — Л.: Академия наук СССР, 1947. — 275 с.

O. M. Гаргант-Украинчук

Научно-консультационный центр
Одесской национальной юридической академии в г. Ивано-Франковске,
ул. Максимовича, 17, Ивано-Франковск, 76007, Украина

**ПРЕЗУМПЦІЯ ІСТИННОСТИ ВСТУПИВШЕГО
В СИЛУ ПРИГОВОРА СУДА**

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию содержания презумпции истинности приговора суда, вступившего в законную силу. Автором рассматривается соотношение указанной презумпции и преюдициальной силы приговора. В статье предложены пути преодоления коллизии между принципом оценки доказательств по внутреннему убеждению и презумпцией истинности приговора, вступившего в законную силу.

Ключевые слова: презумпция, истинность приговора, преюдициальная сила приговора.